

***Zenészet* (1860-1876)**

Az id. Ábrányi Kornél szerkesztette *Zenészet* (alcíme: *Heti közlöny a zeneművészet összes ágai köréből*) Magyarország első zenei szaklapja 1860 októberétől 1876 augusztusáig működött. Tizenhat éven keresztül mint tanú és szervező erő szolgálta a magyar zenetörténet egyik legdinamikusabb időszakát. Az alcím 1866-ban megváltozott: *A hazai dal- és zeneegyletek hivatalos közlönye*, majd 1869-től 1872-ig így szerepelt: *Az országos magyar daláregyesület hivatalos közlönye*. Az újság viszonylag nagy formátumú (33 x 24 cm) nyolc oldalból állott.

Az első szám 1860. október 3-án látott napvilágot,¹ és ezt követően heti rendszerességgel jelent meg szerdai, később csütörtöki majd vasárnapi napokon. Az első tizenkét évfolyam minden év októberében indult és a rákövetkező év szeptemberében zárult az 52. számmal. Ezért az évfolyamok számozása nem egyezik a naptári évvel.² Az évfolyamok számozása a tizenharmadiktól (1873) kezdve azonban a naptári évet követi. A tizenhatodik, egyben utolsó évfolyam 1876-ban jelent meg.

Az első hat évfolyam heti megjelenése havi négy-öt alkalommal teljesen szabályos. A hatodik évfolyam 1866. május 6-án, a 31. számnál megszakad és a lap öt hónapon keresztül szünetel. 1866. október 7-én jelenik meg ismét a lap „Új és 7. évfolyam” címmel, az első szám elején szerkesztőségi közlemény tájékoztat arról, hogy a lap a porosz-osztrák háború miatt szünetelt. Ezzel egyidejűleg az eddigi oldalszámozást a hasábszámozás váltja fel, vagyis az eddig folyamatosan 8 számozott oldalon 16 számozott hasáb jelenik meg. Az 1870. február 20-án esedékes szám (tizedik évfolyam) – a szerkesztőség utólagos közlése szerint – a nyomdászok sztrájkja miatt nem jelent meg.³ Az 1872. szeptember 22-i szám arról tájékoztat, hogy a szeptember 8-án és 15-én esedékes számok nem jelentek meg, és az Országos Daláregyesület döntése alapján a lap megszűnik az egyesület hivatalos közlönye lenni. Az évfolyamot október 20-án megjelenő lap zárja és bejelenti, hogy a következő évtől kezdve önálló szaklap lesz. A 13. évfolyam (1873), megtartva a 8 oldalas terjedelmet visszatér az oldalszámozáshoz. Az évben több szám kimarad, és több összevont szám jelenik meg. Az évfolyam október 26-i 41. számával az évfolyam bezárul. A 14. évfolyam több havi szünet után 1874. május 5-én indul, a megjelenés kezd szabálytalanná válni. A 15. évfolyam (1875) több száma kimarad és a heti rendszeresség is megszűnik, többnyire havi 3 szám jelenik meg. 1876-ban a megjelenés havi 2 számra csökken, nem szabályos időközökben, és még abban az évben a lap megszűnik.

A politikai, irodalmi, művészeti lapok zenei rovatairól leváló zenei újság terve 1856 óta id. Ábrányi Kornél, a *Zenészet* későbbi tulajdonosa és főszerkesztője nevéhez

¹ 1860. augusztus 8-án egy, az október 3-ikkal azonos mutatószám jelent meg.

² Az 1. évfolyam 1860/61, a 2. évfolyam 1861/62 stb.

³ 1870. február 20. p.[321]

fűződik. Id. Ábrányi Kornél (1822–1903) kitűnően képzett, európai tájékozottságú muzsikus volt. Liszt Ferenc és Erkel Ferenc fiatalabb nemzedéktársaként és barátjaként 1843–44-ben Párizsban Chopintól és Kalkbrennertől vett zongoraórákat, 1846-ban Bécsben Joseph Fischhof tanítványa volt. Zongoraművészként 1847-ben mutatkozott be Pesten. Zenei újságírással az 1850-es években kezdett el foglalkozni: 1855-től az egyik legtekintélyesebb magyar politikai napilap, a *Pesti Napló* zenei referense lett. Zenekritikusként, zeneszerzőként, zenepedagógusként egyaránt jól látta, hogy az elbukott szabadságharc után újjászerveződő magyar zenei életnek központi elméleti orgánusra, rendszeres kritikára, értő közönségre van szüksége. Elképzelései megvalósításához a kor legkiválóbb magyar zenei szakembereit sikerült megnyernie. Közöttük volt Mosonyi Mihály (1814–1870) zeneszerző, aki Michael Brand néven Boldogasszonyfalván (ma Frauenkirchen, Ausztria) született, de a magyar fővárosba költözve nevét is megváltoztatta és a nemzeti eszme lelkes támogatójává vált, továbbá Bartalus István (1821–1899) és Szénfy Gusztáv (1819–1875) zenetudósok, valamint Rózsavölgyi Gyula (1822–1861) zeneműkiadó. Ábrányi Kornél 1860 nyarán hirdetményben közölte a napi sajtóban egy új zenei lap létesítését és előfizetéseket toborzott számára, majd nem sokkal később, augusztus 8-án az első számot mintapéldányként is megjelentette.

A lapindítás tetemes költségeit, köztük az 1848-as sajtótörvényben előírt kaució kifizetését jelentős részben id. Ábrányi Kornél földbirtokainak jövedelme fedezte. Ő fizette a nyomdai előállítás költségeit is. A korabeli magyar hírlapkiadói gyakorlattal ellentétben ugyanis, mely szerint a lap tulajdonosa általában a nyomdász volt s a szerkesztő csupán a nyomdász-laptulajdonos alkalmazottja, a *Zenészet Lapok* esetében fordított volt a viszony. Ábrányi mint főszerkesztő megvásárolta a lap tulajdonjogát: őt terhelték a nyomdaköltségek, de áldozatvállalása megteremthette a lap viszonylagos szellemi függetlenségét, az egységes irányítás lehetőségét. (Az 1868–72 közötti évfolyamok megváltozott tulajdonviszonyára még visszatérünk.)

Ábrányi Kornél és munkatársai programja az európai színvonalú magyar műzenei stílus és a fejlett polgári hangversenykultúra megteremtése volt. Legsürgősebb első feladataik egyikének a magyar zenei szaknyelv kidolgozását és meghonosítását tekintették. A kezdetektől fogva fontos cikksorozatokot szenteltek olyan elméleti témáknak, mint az összhangzattan (Mosonyi), általános zenetörténet (Rózsavölgyi), magyar zenei idióma (Ábrányi), a Nemzeti színház kiemelkedő premierjei, fontos Liszt-, Erkel-, Mosonyi- és Mihalovich-művek előadásai (főképp Ábrányi tollából). Ezek a sorozatok a kor – elsősorban német zenetudományi irodalmának magyar nyelvű összefoglalásával – kettős feladatot láttak el: korszerű zenei ismereteket terjesztettek és megteremtették a magyar zenetudományi terminológia alapjait.

Az újság struktúrája a következő állandó rovatokra épült: szerkesztőségi közlemények, vezércikkek, tárcák, kompozitori szemle, hangversenyi szemle, Nemzeti színház, művészeti újdonságok, levelezés, egyveleg, néha valamely témához kapcsolódó költemények.

A vezércikkek a nemzeti összefogás szükségességének meghirdetésével szövetségest kerestek a már meglévő hazai kulturális és zenei intézmények vezetőiben. Nagyszabású elképzeléseket vázoltak fel a Magyar Tudományos Akadémia zenei hivatásáról, egy zenetudományi bizottság felállításáról, a Nemzeti Zenede és a pesti Nemzeti Színház megvalósítandó zenei reformjairól. Az említett intézmények konzervatívizmusa, lassú haladása azonban már a második évfolyamtól kezdve a *Zenészet* *Lapok* egyre hevesebb bírálatát váltotta ki. Különösen a Nemzeti Színház művészeti vezetőivel éleződött ki a helyzet. A színház operatagozatának vezető karmestere, egyben a színházi zenekar tagjaiból alakított Filharmóniai társulat vezetője Erkel Ferenc (1810–1893), a „magyar opera megteremtője” volt. A zeneszerző karmesteri munkásságát – műsorpolitikai elvei miatt – hamarosan sorozatos támadásokkal illették. A filharmóniai hangversenyek kritikáiban és a „Nemzeti Színház” rovatban Ábrányiék gyakran szóvá tették, hogy Erkel „túl gyakran” tűzte műsorára Verdi és a francia nagyopera alkotásait, és szerintük nem szerepeltette jelentőségéhez mérten Wagner műveit.

Wagner művészetének propagálása mellett a lap vezető publicistái egyik fő feladatuknak tekintették Liszt Ferenc műveinek hazai népszerűsítését, a mester és Magyarország közötti közvetítő szerep vállalását. A hírrovat hétről-hétre tájékoztatott a zeneszerző életének fontosabb eseményeiről, készülő műveiről, külföldi és magyarországi hangversenyeiről. A tárca rovatban színes életképekben, riportokban számoltak be egy-egy Lisztnél töltött látogatásról. A zeneműkritikai rovatban rendszeresen ismertették a legfrissebben megjelent Liszt-műveket, a hangverseny-beszámolókból folyamatosan értékelték a Liszt-művek hazai terjedésének első eredményeit. Elmondható, hogy a *Zenészet* *Lapok* 16 évi működésének egyik legnagyobb érdeme a magyarországi Liszt-kultusz kibontakoztatása és folyamatos ébrentartása volt.

A lap egyik legfontosabb rovata a magyar zenei kiadványokról hírt adó „kompozitori szemle” volt. A Bartalus István, Mosonyi Mihály, Ábrányi Kornél tollából származó bírálatok közös elvek alapján elemezték a magyar zeneműkiadás legfrissebb termékeit. Eszményképük a kor legmagasabb zenei-technikai színvonalán álló zeneszerző, aki a magyar népdal és a verbunkos hagyományainak felhasználásával a német, francia, olasz nemzeti iskolákkal egyenrangú magyar nemzeti műzenei stílust teremt. A *Zenészet* *Lapok* történetének 1866 májusáig tartó hőskorszakában megszületett az első elméleti számvetés, s vele párhuzamosan – Liszt, Erkel, Mosonyi műhelyében – beérlelődtek a múlt századi magyar műzene legjelentősebb alkotásai. A 7. évfolyamtól kezdődően azonban észrevehetően elerőtlenedett a magyar műzene programja. Ábrányi körül kicserélődtek a régi munkatársak: Rózsavölgyi még 1861-ben meghalt, Bartalus és Mosonyi személyes ellentétek miatt vált ki a lap szerkesztőségéből. Az új munkatársak, Ábrányi fiai és nemzedéktársai Wagner eszméiért rajongtak, és apáiknál kevésbé volt számukra fontos a magyar műzenei nyelv kimunkálásának programja. Módosult a lap profilja. Kevesebb lett az ismeretterjesztő sorozat, nagyobb teret kaptak a napi zenei élet eseményeihez kötődő kritikai rovatok és az oldott, csevegő stílusban irt tárcák. Érezhető volt, hogy a szerkesztők a közönség szélesebb rétegeinek megnyerésére törekedtek: több volt a versbetét, s a Nemzeti Színház rovatban – a lap történetében először – megjelent a

rendszeres színműkritika. Hiába volt azonban a közönségnek tett minden engedmény, a lap állandó anyagi gondokkal küszködött. A deficit csökkentésére Ábrányi a gombamód szaporodó fővárosi és vidéki dalegyletekhez fordult segítségért.

1868 szeptemberében döntő fordulat következett be, amikor az Országos Magyar Daláregyesület Debrecenben ülésező vezetősége a *Zenészet* *Lapok* at saját hivatalos közlönyéül fogadta el, megvásárolta a lap tulajdonjogát, s Ábrányitól átvállalta a lap előállításának anyagi terhét. Az új helyzet természetesen újabb programmódosulással járt együtt. A 9. évfolyamtól kezdődően az egyesület megbízott főszerkesztőjeként dolgozó Ábrányi a lap fő feladataként a magyar dalárdamozgalom támogatását tűzte ki célul. Elkerülhetetlenül együttjárt ez a tematika bizonyos elszegényedésével. Felszaporodtak a lapban a helyi érdekű, vidéki közlemények, aránytalanul nagy terjedelemben jelentek meg a dalárdák belső szervezeti problémáival foglalkozó cikkek. A tartalom leszűkülését némileg ellensúlyozta, hogy a lapot ekkor olvasták a legtöbben. A *Zenészet* *Lapok* részvényesei, földbirtokosok, papok, tanárok, jogászok, kishivatalnokok olvasták az újságot a korabeli Magyarország minden vidékéről.

A tulajdonjog átadása az Országos Magyar Daláregyesület és Ábrányi között hamarosan nagy feszültségeket szült. A egyesület vezetői sokallták a lap kiadására fordított összegeket, s más rovatok terhére a dalárdatematika további bővítését igényelték volna. Ábrányi viszont ragaszkodott korábbi széles látókörű koncepciójához. 1872 őszére már elkerülhetetlenné vált a szakítás, mely a lap megjelenésének mintegy három hónapos szüneteléséhez vezetett.

A *Zenészet* *Lapok* megjelentetése e szünet után, az 1873. január 12-én megindult 13. évfolyammal helyreállt. Ábrányi visszavásárolta a *Zenészet* *Lapok* tulajdonjogát, s ezzel ismét övé lett a lap szellemi arculatára vonatkozó döntés joga. Az előző évi konfliktusok után nem vállalta tovább a dalárdamozgalom domináló programját s ismét a korábbi univerzális szerkesztői koncepcióra törekedett. Az ismeretterjesztő rovatok felelevenítése utal erre elsősorban. A most induló zeneelméleti, zenetörténeti, zeneesztétikai sorozatok színvonala azonban már sajnálatos módon nem érte el az első korszak (1860–1866) hasonló sorozatainak színvonalát.

Néhány alkalmi szerző (Megyeri Károly, Gáspár Imre, Hajdú László) közreműködésétől eltekintve a lapot gyakorlatilag Ábrányi maga írta. Többnyire ő szerkesztette a főváros zenei életéről szóló híreket, hangversenybeszámolókat is. A Liszt személyével és művészetével kapcsolatos hírek mellett egyre több volt az újonnan alakult dal- és zeneegylet, melyek színvonalas működése a szélesebb nyilvánosság érdeklődésére is számot tarthatott. 1871 óta Pesten működött Richter János (1843–1916), a magyar származású, később Európa-szerte ünnepezt Wagner-dirigens, aki a Nemzeti Színház karnagyaként Pesten is Wagner kultuszának megteremtője volt. De a fejlett operai és hangversenyélet mellett rendszeresen helyet kaptak a lapban a pesti Zeneakadémia megalakulásával, majd első tanévével kapcsolatos hírek is.

A lap megszűnéséhez azonban több tényező is hozzájárult. Egymás után jelentek meg immár magyarul azok a zenei tankönyvek, melyek a *Zenészet* *Lapok* ismeretterjesztő sorozatait nélkülözhetővé tették.⁴ 1872-től a konkurencia is megjelent a piacon a Fellegi Viktor által szerkesztett *Apolló* megindulásával. Ez a lap ugyan elsősorban zeneműfolyóirat volt, s nem hetenként, hanem csak kéthetenként jelent meg, de borítója szöveges mellékletet is tartalmazott a legfontosabb zenei hírekkel. Vonzerejét növelhette látszólagos olcsósága is; előfizetési ára évi 5 forint volt, szemben a *Zenészet* *Lapok* 10 forintos előfizetésével. Nem lehetett kétséges, hogy az új kiadvány megosztotta a *Zenészet* *Lapok* amúgy sem széles olvasótáborát.

A *Zenészet* *Lapok* egyre nagyobb küzdelmet folytatott létéért. Megjelenése akadozott, a korábbi évenkénti 52 szám az utolsó 4 évfolyamban 41, 33, 38, illetve 15 számra apadt. 1875 után megszűnését egyéb okok is sietteték. A Zeneakadémia 1875. november 14-i megnyitása óta Ábrányi volt a Zeneakadémia titkára és több fontos tantárgy (zeneelmélet, zeneesztétika, zenetörténet, magyar zene) tanára. Zeneakadémiai teendői mellett egyre kevésbé vállalhatta az „egyszemélyes” újság napi teendőit. Az utolsó, torzó évfolyam volt a bizonyosság erre. A második akadémiai tanév megkezdése előtt Ábrányinak már nyilvánvalóan választania kellett; és ő a Liszt-alapította Zeneakadémia mellett döntött.

A Zeneakadémia néhány évi működése után Ábrányi csalódott lehetett, mivel a titkári poszt nagyon sok adminisztratív munkával járt, és bár tanított, nem kapta meg az általa joggal várt professzori kinevezést. Ezek a motívumok vezették őt vissza az általa annyira kedvelt szerkesztői munkához, egy új lap, a *Zenészet* *Közlöny* elindításához, mely 1882. január 10-től augusztus 5-ig havonta háromszor jelent meg.⁵ Rendkívül sajnálatos, hogy a *Zenészet* *Közlöny* oly rövid életű volt, mert a *Zenészet* *Lapok* közvetlen folytatásának volt szánva. Erre utal a cím hasonlósága, valamint az első szám „Hat év után” című szerkesztői bevezetése.

Azonosított monogrammok, álnevek	Szerzők
a, Á, Á. K., y, Eakosz, Minos, Radamanthosz	Ábrányi Kornél
Amarus, B...s, ...s	Bartalus István
Asmodi	Mosonyi Mihály
Bodoki Zalán	Szénfy Gusztáv
F...g	Fechtig Károly
g. i.	Gáspár Imre

⁴ See for example: István Bartalus, *Zene-káté Lobe után* [Musical Catechism after Lobe], Pest, 1863, and *Elemi összhangzat- és számjelzéstán Wohlfahrt után* [Elementary Harmony and Figured Bass after Wohlfahrt], Pest, 1867; Kornél Ábrányi, *Elméleti s gyakorlati összhangzattan* [Theoretical and Practical Harmony], Pest, 1874.

⁵ Lásd *Zenészet* *Közlöny*, *Zenevilág*, *Zeneirodalmi Szemle–Művészeti Lapok*, in Répertoire international de la presse musicale (Ann Arbor: UMI, 1996).

Sanyi
Török Orbán
Tp

Bertha Sándor
Engeszer Mátyás
Thaisz Péter

E kiadvány elkészítéséhez a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem (Zeneakadémia) Könyvtárában, valamint az Országos Széchényi Könyvtár Folyóiratgyűjteményében található példányokat használtuk fel. Szükséges megjegyezni, hogy a Katalógusban a szövegeket a korabeli ortográfia szerint idézzük (vagyis a ma hosszú ékezettel írt „í” és „ü” betűk rövid formában jelennek meg). A szögletes zárójelben szereplő szerkesztői megjegyzésekben és az Index rész kulcsszavaiban viszont a ma érvényes ortográfiát követjük.

Szerző Katalin